

Seminár M1/U2: Právní a administrativní aspekty památkové péče

Mezinárodněprávní ochrana kulturních statků za ozbrojeného konfliktu

JUDr. Pavel Caban, Ph.D.

8. 4. 2025, NPÚ, Liliová 2019/5, Praha 1

Funded by
the European Union

Mezinárodněprávní ochrana kulturních statků za ozbrojeného konfliktu

Pavel Caban
mezinárodněprávní odbor MZV ČR

"Ptáte se mě na vyplenění Bagdádu ... Bylo to tak strašlivé, že to nelze popsat slovy. Přál bych si, abych zemřel dříve a neviděl, jak ti pošetilci zničili všechny poklady věd a umění. Měl jsem za to, že rozumím světu, ale tato zkáza je tak cizí a nesmyslná, že jsem oněměl. Vývoj času a jeho směr přemohly veškerý rozum a vědění."

Perský básník Sa'dí ze Širázu o drancování Bagdádu Mongoly v roce 1258

Historický vývoj

- základy moderní mezinárodněprávní ochrany kulturních statků v ozbrojených konfliktech: **2. polovina 19. století**
 - spolu se **vznikem mezinárodního humanitárního práva (MHP), resp. práva válečného:**
 - 1862: Henry Dunant: Vzpomínky na Solferino (1859, italská válka za nezávislost)
 - 1863: vznik Mezinárodního výboru Červeného kříže (ICRC), resp. Mezinárodního výboru pro pomoc raněným
 - 1864: Ženevská úmluva o zlepšení osudu raněných v polních armádách (přijat znak Červeného kříže)

Bitva u Solferina (1859)

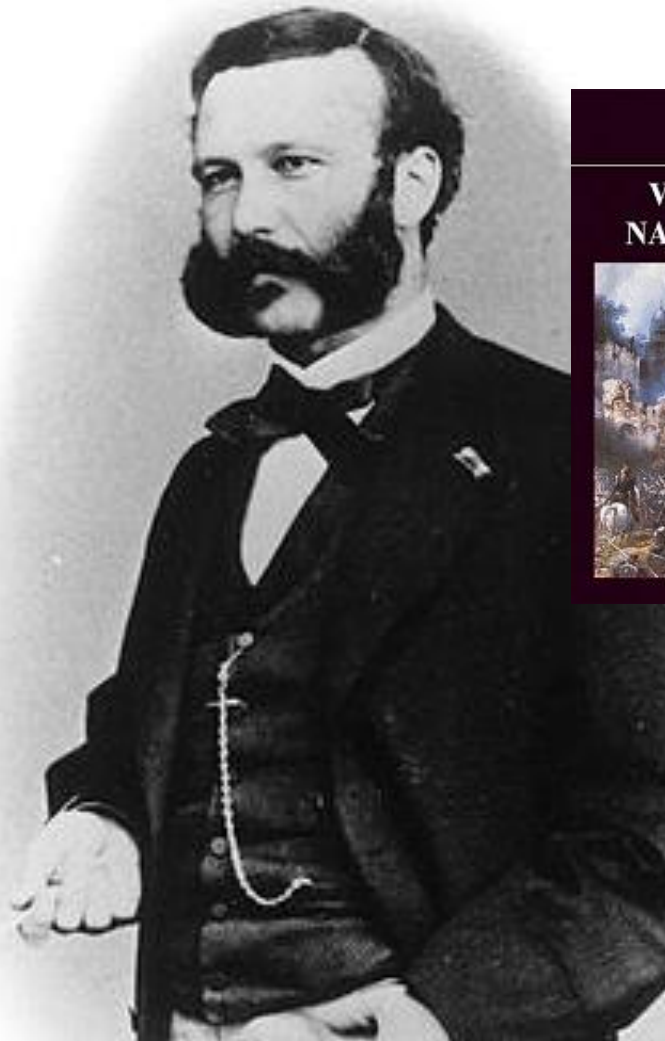
Napoleon III v bitvě u Solferina

Olejomalba (1863) – Jean-Louis-Ernest Meissonier

Henry Dunant

VZPOMÍNKA NA SOLFERINO

Historický vývoj

- **Lieberův kodex (1863):** pokyny pro velení armády Unie (USA)
 - první pokus o shrnutí pravidel a obyčejů vedení války
 - **zmínka o ochraně kulturních statků** (muzeí, uměleckých děl, knihoven, sbírek): stanoví jejich ochranu před úmyslným poškozením nebo zabráním, s „únikovou“ klauzulí ve formě vojenské nezbytnosti;
- **Haagské úmluvy** (mj. o zákonech a obyčejích války pozemní) **z let 1899 a 1907:** první souhrnná smluvní úprava „práva válečného“ („haagské právo“)
 - **obsahuje obecná ustanovení o ochraně kulturních statků** („učinit všechna opatření ... aby bylo co možná šetřeno všech **budov věnovaných bohoslužbě, umění, vědě** a dobročinnosti, **historických památek**, nemocnic ... *předpokládajíc, že se jich neupotřebuje současně k některému vojenskému účelu.*“)
 - základ pro odsouzení nacistických zločinců, včetně Alfreda Rosenberga (Einsatzstab Rosenberg) mj. za drancování kulturních statků

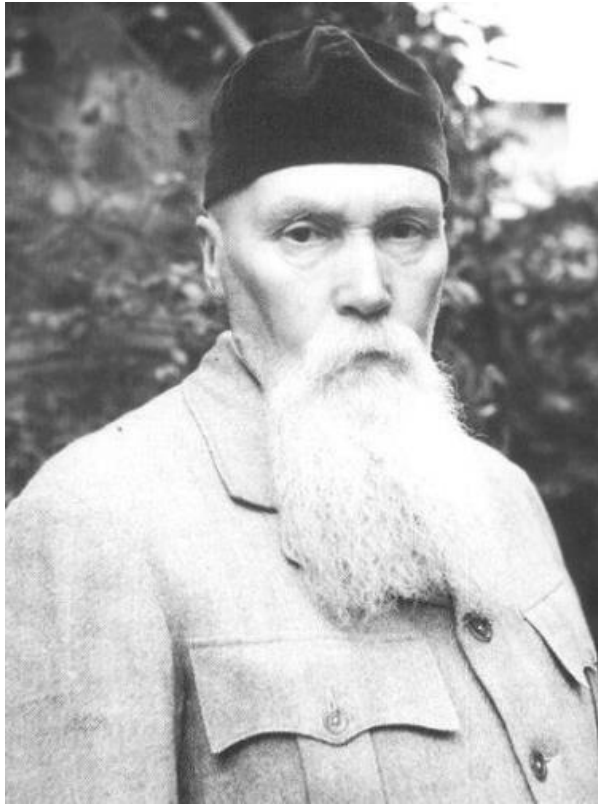

Historický vývoj

- Po I. světové válce: **snahy o zvláštní smluvní úpravu ochrany kulturních statků**
- **„Roerichův pakt“** (N. K. Rerich) - Smlouva o ochraně uměleckých a vědeckých institucí a historických památek (1935)
 - v rámci Panamerické unie, 10 smluvních stran
 - priorita zachování kulturních statků před vojenskou nezbytností
 - „poznávací vlajka“ - „vlajka míru“
- **Společnost národů: předběžný návrh mezinár. úmluvy o ochraně historických budov a uměleckých děl během války (1938, nebyl projednán)**

- Nikolaj Konstantinovič Rerich (1874 – 1947)
- ruský malíř a filosof
- muž mnoha oborů
- několikrát nominovaný na Nobelovu cenu míru
- po bolševické revoluci žil v zahraničí

Současné mezinárodní humanitární právo

- **po 2. světové válce:** Základním dokumentem v oblasti MHP jsou čtyři **Ženevské úmluvy z roku 1949** o ochraně obětí válek - a **dva dodatkové protokoly z r. 1977** obsahující stručná ustanovení **obecně upravující ochranu kulturních statků**
 - čl. 53 1. dodatkového protokolu (174 smluvních stran): zákaz jakýchkoliv nepřátelských činů proti historickým památkám, uměleckým dílům nebo místům pro konání bohoslužeb, které jsou *kulturním nebo duchovním dědictvím národů*; zákaz využívat je k podpoře vojenského úsilí; zákaz uplatňování represálií vůči nim
- **základní zásady MHP** (rovnováha mezi zásadou humanity a vojenskou nezbytností):
 - MHP zavazuje všechny strany konfliktu bez ohledu na původ konfliktu a chování protivníka
 - **zásada rozlišování mezi vojenskými a civilními cíli**
 - **zásada přiměřenosti** (jestliže se při útoku proti vojenskému cíli nelze vyhnout vedlejší újmě /collateral damage/ na civilních cílech, nemůže být újma na nich nadměrná ve vztahu ke konkrétní a přímé vojenské výhodě)

Haagská úmluva o ochraně kulturních statků za ozbrojeného konfliktu

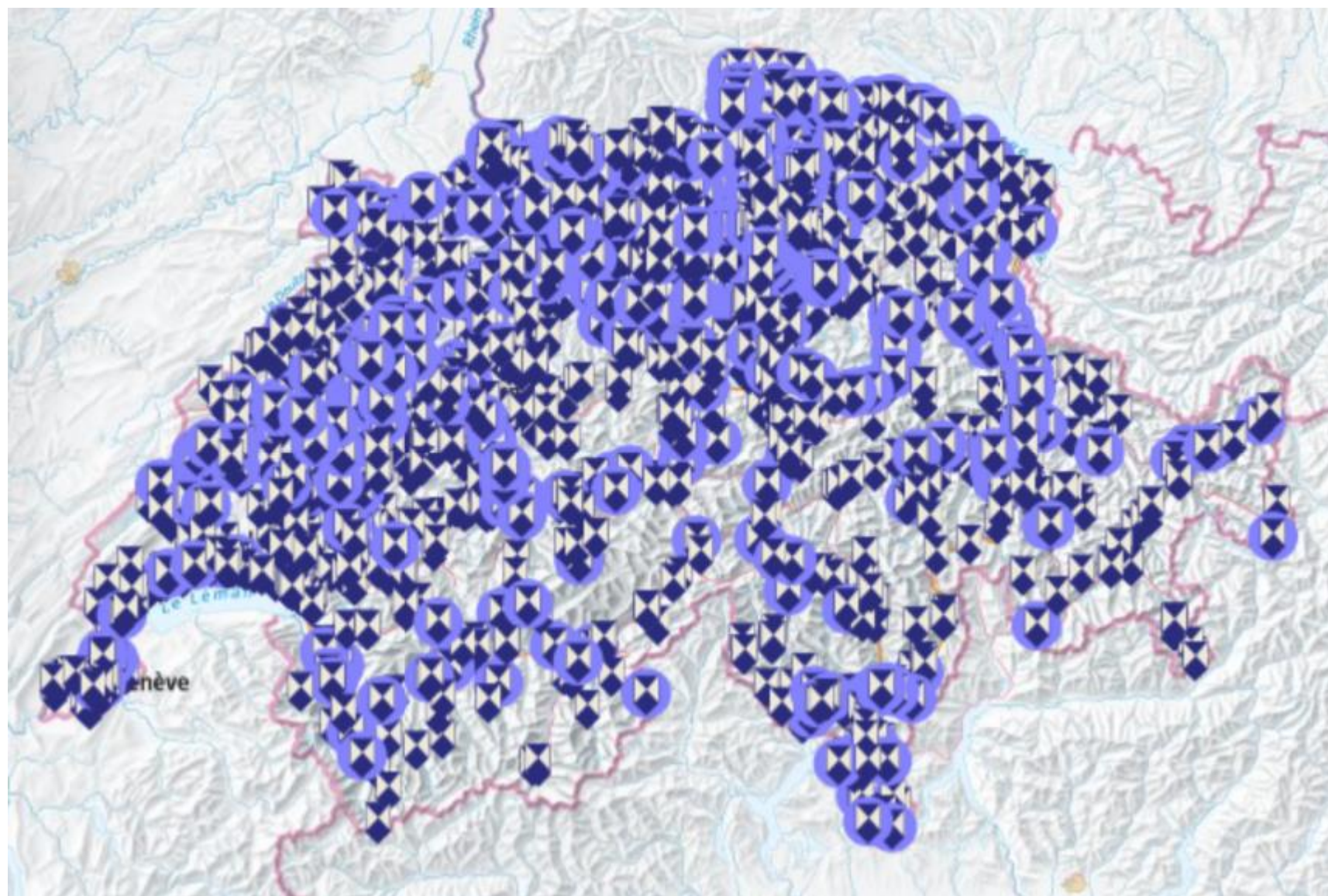
"...any damage to cultural property, irrespective of the people it belongs to, is a damage to the cultural heritage of all humanity, because every people contributes to the world's culture..." – Preamble of the 1954 Hague Convention

Haagská úmluva o ochraně kulturních statků za ozbrojeného konfliktu

- sjednána na konferenci svolané **UNESCO** v r. 1954
- 136 smluvních stran
- v rámci MHP vyčleňuje kulturní statky z kategorie civilních objektů a **vytváří zvláštní režim ochrany** (některými aspekty se přibližující ochraně civilních osob za války)
- součást MHP, ale **obsahuje řadu opatření, jež je třeba přijmout již v době míru** (smlouva z velké části pro dobu mírovou)
- dva dodatkové protokoly:
 - První protokol (1954) – upravuje pravidla týkající se okupace (zákaz vývozu a úprava navrácení kulturních statků)
 - **Druhý protokol (1999) podstatně doplnil** režim podle Haagské úmluvy; 90 smluvních států

Haagská úmluva a její protokoly

- **definice kulturních statků** (užší koncept než kulturní dědictví):
 - *movité nebo nemovité, „které mají velikou důležitost pro kulturní dědictví národů“* – (architektonické památky, archeologická naleziště, musea, knihovny, umělecká díla, knihy, archivy, úložiště / kryty)
 - nadnárodní význam není nezbytný, nevztahuje se na všechny k. statky
- státy mají v zásadě **volnost určit okruh statků, na které se vztahuje ochrana podle HÚ** – různá praxe států při vytváření inventářů (AT, CH, CZ)
 - (dobrá) praxe Švýcarska:
 - inventář kult. statků kategorie A (3400, národní) a B (regionální)
 - interaktivní internetová mapa (geoportál)
 - budování decentralizovaných úložišť pro movité kultur. statky
- inventáře jako **jedno z „přípravných opatření přijatých v době míru k zabezpečení proti předvídatelným účinkům ozbrojeného konfliktu“**: dále nouzová opatření na ochranu proti požáru a zhroucení budov, příprava na přemístění movitých statků nebo jejich ochrana na místě (krizové plány)

Object information 🖨 ⌵ ▲ ✕

▼ PCP Inventory 1

▼ **Complexe salifère: Le Bouillet et Le Bévieux** (🔍)

ch.babs.kulturgueter.zkob Complexe salifère: Le Bouillet et Le Bévieux (2568261 / 1125230)

X-Coordinate 2568487

Y-Coordinate 1123316

City Bex

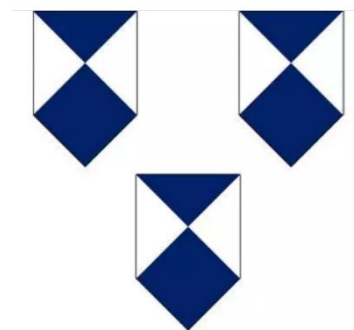
Canton VD

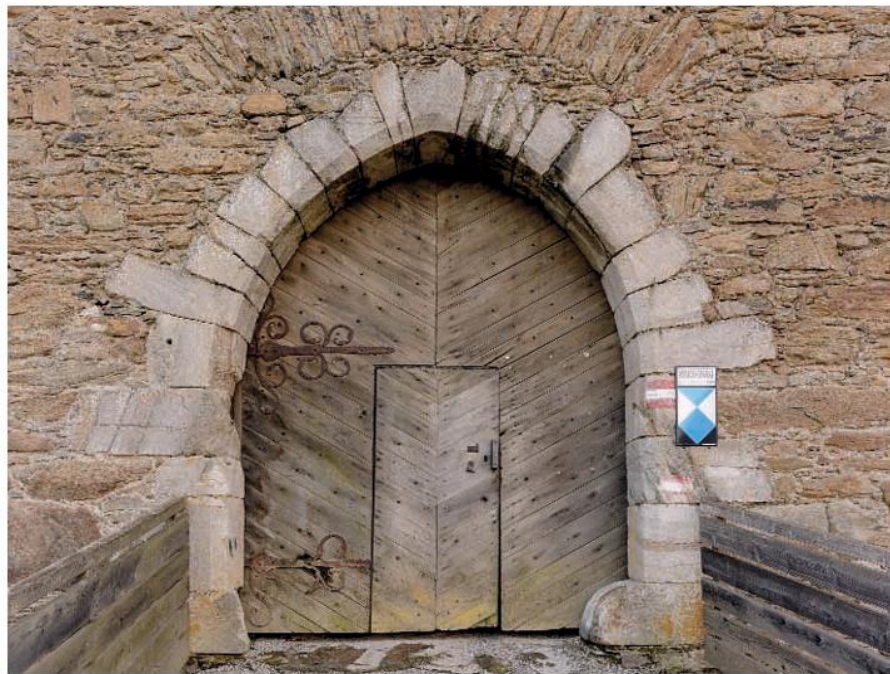
[More info](#) 🔗

[Link to object](#)

Poznávací (rozlišovací) znak – „distinctive emblem“

- čl. 6 HÚ: „Kulturní statky mohou být označeny poznávacím znakem, který by usnadnil jejich identifikování“
- **modrý štít** („blue shield“): „štít dole zahrocený, úhlopříčně rozdělený na čtyři pole barvy královské modře a barvy bílé“
- používá se jednotlivě, nebo trojmo (transport, statky pod zvláštní ochranou)
- označování není povinné, v praxi umisťovány zřídka (praxe AT)
 - označování jako ohrožení kulturních statků?

Právní režim ochrany během ozbrojeného konfliktu

- **státy nesmějí užívat vlastní kulturní statky, včetně jejich „bezprostředního okolí“, pro vojenské účely**
- **musejí se zdržet všech útoků vůči kult. statkům druhé strany konfliktu**
- **výjimka ze zákazu útoku: „z důvodu naléhavé vojenské nezbytnosti“, pokud druhá strana využívá statek k vojenským účelům (“statek je svou funkcí přeměněn ve vojenský cíl”) a neexistuje jiná reálná vojenská alternativa; navíc povinnost vydat předchozí varování**
 - **obdobná výjimka v případě využití vlastních kult. statků (z důvodu naléhavé vojenské nezbytnosti, pokud neexistuje možnost získání obdobné vojenské výhody)**
- **možnost nepřímého poškození kult. statků při legálním útoku proti vojenským cílům („collateral damage“): povinnost ověřit, zda útok není namířen proti kult. statkům a volit útok vylučující či minimalizující poškození**

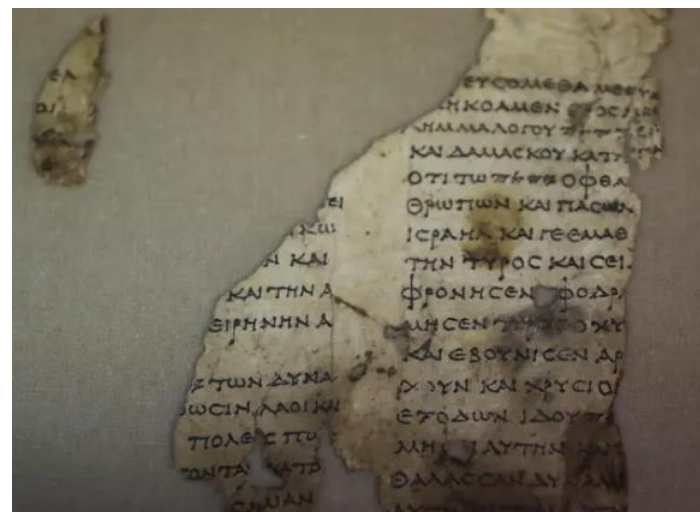
Další povinnosti v rámci ozbrojeného konfliktu

- **povinnost zabránit rozkrádání a loupení kulturních statků, zákaz úředně zabavovat movité kulturní statky** na území jiného státu
- **zákaz archeologických vykopávek na okupov. území** (s výj. nezbytně nutných pro zabezpečení, zdokumentování či uchování kult. statků)
- **zákaz pozměňování kulturních statků** (spojeného s úmyslem zatajit či zničit kulturní, historické nebo vědecké důkazy)
- **zákaz vývozu kulturních statků** (a převodu vlastnických práv k nim) **z území okupovaných** za ozbrojeného konfliktu
 - Svitky od Mrtvého moře: nalezeny v 50. letech na Západním břehu Jordánu (od r. 1967 okupované palestinské území) – přemístěny do muzea ve Východním Jeruzalémě (okupované území) – nyní ve Svatyni knihy v Západním Jeruzalémě (v rozporu s MHP)

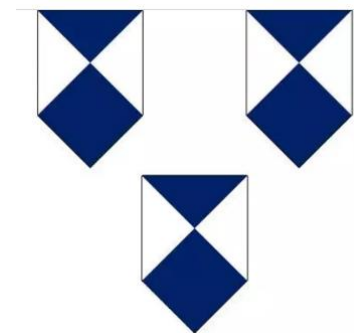
Kumránské svitky

- židovské rukopisy (biblické a další náboženské texty) z doby od 3 stol. př. n. l. do 1 stol. n. l.

Posílený standard zvláštní ochrany

- zvláštní ochrana / „**special protection**“ (upraveno v HÚ z r. 1954): možno poskytnout „*omezenému počtu úkrytů* movitých kulturních statků, střediskům kulturních památek a jiným nemovitým *památkám velké důležitosti*“
 - mj. podmínka dostatečné vzdálenosti od velkých průmyslových středisek, letišť, hlavních komunikací
- **zvláštní „poznávací znak“ v trojúhelníkovém seskupení**
- zápis do mezinárodního rejstříku vedeného sekretariátem UNESCO
- **nepříliš úspěšné** (aktuálně 14 statků)
 - žádný zásadní rozdíl v úrovni ochrany
 - náročná kritéria, složitý postup

Posílený standard zvýšené ochrany

- „**enhanced protection**“, zavedeno Druhým protokolem (1999), *fakticky nahradil zvláštní ochranu*
- **poskytuje rozsáhlejší imunitu**: státy absolutně, za žádných okolností, nesmějí využívat takových statků či jejich bezprostředního okolí „na podporu svých vojenských akcí“
 - zákaz vést proti takovým statkům útok (výjimka jen při porušení výše uvedeného zákazu, ovšem s řadou podmínek – účinné předchozí varování, dostatek času na nápravu, nejvyšší úroveň schválení)
 - kdo povinnosti poruší, dopustí se válečného zločinu
- **poznávací znak zvýšené ochrany**

Posílený standard zvýšené ochrany

- statky zařazovány na **zvláštní seznam UNESCO**, o zápisu rozhoduje dvanáctičlenný **Výbor pro ochranu kulturních statků** zřízený Druhým protokolem a dohlízející na provádění protokolu (členství ČR 2015 - 2023)
 - **kritéria pro zápis:** (a) „kulturní dědictví nejvyššího významu pro lidstvo“, (b) nejvyšší možná vnitrostátní úroveň ochrany; (c) písemné prohlášení o tom, že statek a jeho bezprostřední okolí není a nebude využíván pro vojenské účely
 - **zapsáno 29 statků** (Castel del Monte, národní knihovna ve Florencii) dům Viktora Horty v Bruselu, 11 statků Burkiny Faso v r. 2023; **Vila Tugendhat**)
 - v urgentních případech probíhajícího konfliktu lze poskytnout **prozatímní zvýš. ochranu - 62 statků:** 27 statků Ukrajiny (2023), 34 Libanonu (2024), jeden Palestiny (klášter Saint Hilarion / Gaza, 2023)
- nemovité kulturní **statky zapsané na Seznam světového dědictví** splňují podle prováděcí směrnice („s výhradou dalších relevantních úvah a kritérií“) kritérium „nejvyššího významu pro lidstvo“

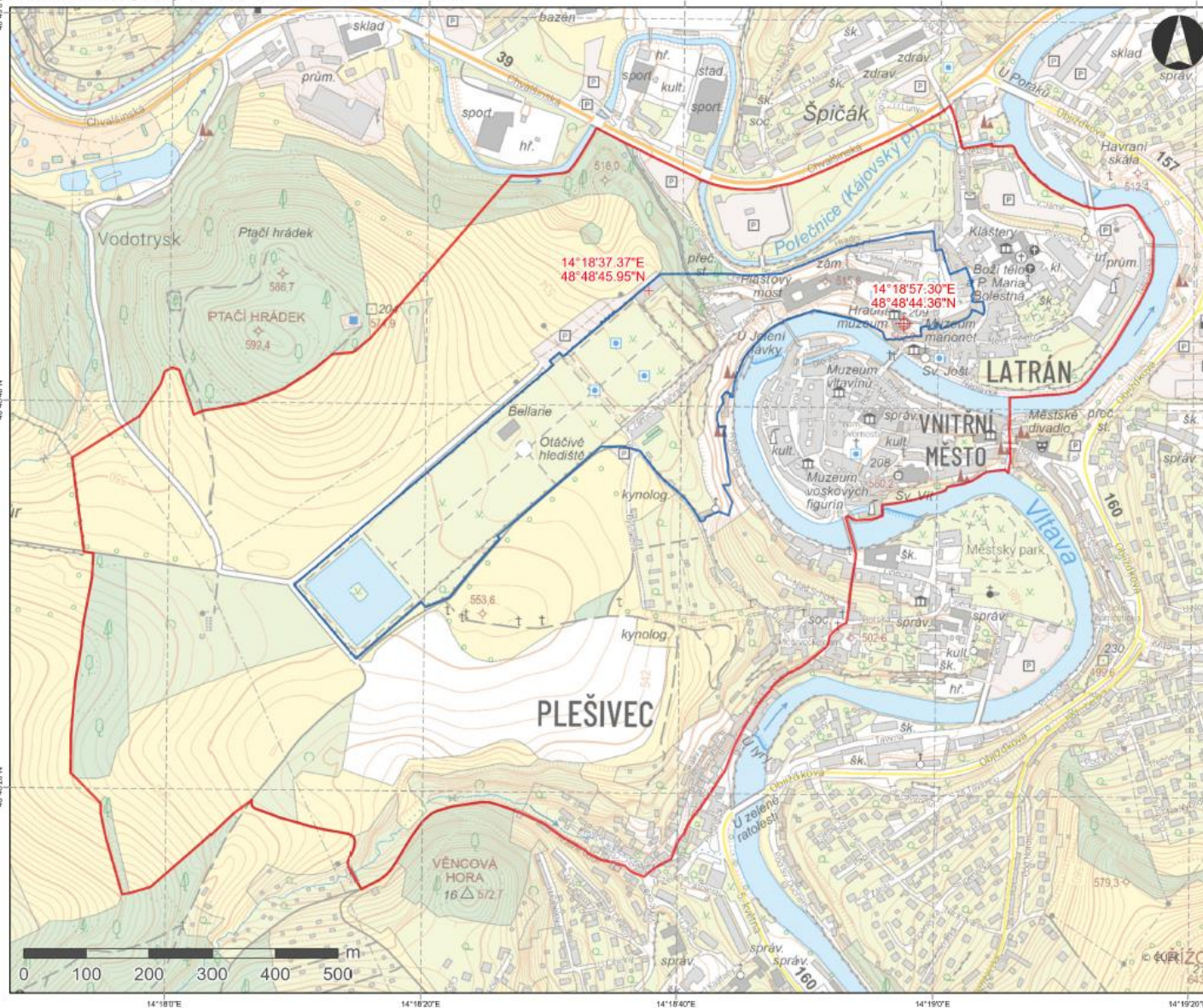
Standard zvýšené ochrany a ČR

- 1. pokus v r. 2013: neúspěšný návrh na zápis téměř všech statků světového dědictví
- **Vila Tugendhat: zapsána v roce 2018**
- aktuálně návrh na zápis Státního hradu a zámku Českého Krumlova

Cultural Property under Enhanced Protection

Český Krumlov

© ČÚZK

- Castle tower
- Riding school
- Boundary of the cultural property under Enhanced Protection
- Boundary of the immediate surroundings

Area of the cultural property under enhanced protection and of its immediate surroundings:

Cultural property : 19,78 ha
Surroundings: 106,97 ha

*measured in WGS84/UTM zone 33N
 (Universal Transverse Mercator projection)*

1 : 6 000

30.01.2025
 © National Heritage Institute, Czech Republic

Base maps ČR: ZTM_WM
 © Český úřad zeměměřičský a katastrální
 Map projection: WGS84/UTM zone 33N

14°18'0"E 14°18'20"E 14°18'40"E 14°19'0"E 14°19'20"E

Mezinárodněprávní postih zločinů proti kulturním statkům

- Druhý protokol definoval **pět závažných porušení** (válečných zločinů)
- upravuje výkon **smluvní universální jurisdikce** nad těmito zločiny - povinnost vydat nebo stíhat pachatele bez ohledu na místo zločinu a příslušnost pachatele
- český **trestní zákoník** (§ 411 odst. 2 písm. c/): „Kdo za války ... zničí nebo poškodí objekt určený pro humanitární účely nebo **mezinárodně uznávanou kulturní nebo přírodní památku** nebo takový objekt nebo památku zneužije pro vojenské účely“ (2 až 10 let)
- zločiny proti kulturním statkům byly stíhány **Mezinárodním trestním tribunálem pro bývalou Jugoslávii (ICTY, 1993)**
 - Pavle Strugar odsouzen v r. 2005 (mj. za bombardování Starého města v Dubrovniku v r. 1991) na základě odpovědnosti nadřízeného k sedmí a půl letům vězení

Obléhání Dubrovníku

Mezinárodní postih zločinů proti kulturním statkům

- Zničení **Starého mostu v Mostaru** (1993) – ICTY, Slobodan Praljak
 - **projednací senát:** most byl vojenským cílem, ale současně významným kulturním objektem a zničení vedlo k perzekuci muslimské komunity, tj. zničení nebylo proporcionální (válečný zločin, zločin proti lidskosti)
 - **odvolací senát:** útok byl legální s ohledem na jeho povahu vojenského cíle; ale - dissent soudce Pocara odvolávající se na Haagskou úmluvu

Mezinárodní trestní soud

- Mezinárodní trestní soud (*International Criminal Court*): první stálý mez. tr. soud, zřízený Římským statutem (125 smluvních stran vč. ČR)
 - **válečný zločin:** „úmyslné vedení útoků proti budovám určeným k náboženským, školským ... charitativním účelům, historickým památkám, nemocnicím ..., pokud se nejedná o vojenské cíle“
 - **prvním odsouzeným** - Ahmad Al Faqi **Al Mahdi** (2016), vedoucí „morální brigády islamistického hnutí Ansar Dine – prosazování extrémního výkladu šarií („Světové kulturní dědictví neexistuje. Nevěřící se nesmějí plést do našich záležitostí.“)
 - zničení muslimských památek (mauzoleí, mešity) v Timbaktu v Mali v r. 2012 (většina na seznamu světového dědictví)
 - odsouzen k 9 letům vězení a náhradě 2,7 mil. EUR

Mezinárodní trestní soud – případ Al-Mahdi

- mešita Džingarej Ber a ničení mauzoleí v Timbuktu Mali

Ahmad Al Faqi Al Mahdi

Found guilty, sentenced to 9 years. On 27 September 2016, Trial Chamber VIII found Mr Al Mahdi guilty, as a co-perpetrator, of the war crime of intentionally directing attacks against historic monuments and buildings dedicated to religion, including nine mausoleums and one mosque in Timbuktu, Mali, in June and July 2012. Time spent in detention since arrest to be deducted from sentence. Sentence reduced by two years on 25 November 2021. Reparations order issued on 17 August 2017. Confirmed in appeals on 8 March 2018.

Age: Born approximately 1975

Place of birth: Agoune, 100 kilometers west of Timbuktu, Mali

Warrant of arrest: 18 September 2015

Transferred to The Hague: 26 September 2015

First appearance: 30 September 2015

Confirmation of charges hearing: 1 March 2016

Decision on the confirmation of charges: 24 March 2016

Trial: 22-24 August 2016

Verdict and sentence: 27 September 2016

Mezinárodní trestní soud

- Úřad žalobce ICC: **koncepce k postihu zločinů proti kult. dědictví (2021)**
 - **konzultace s UNESCO** („letter of intent“ z r. 2017 – Fatou Bensouda a Irina Bokova)
 - ochrana kulturního dědictví jako **široký koncept** zahrnující též nemateriální formy a přírodní dědictví
 - zločiny proti kulturnímu dědictví jsou především **útokem na identitu dotčené skupiny**, jakož i na zákl. zájmy celého mezinárodního společenství
 - má být stíháno i v rámci jiných skutkových podstat, při výkladu bude používat podle potřeby také další úmluvy UNESCO

Kulturní statky a nestátní ozbrojené skupiny

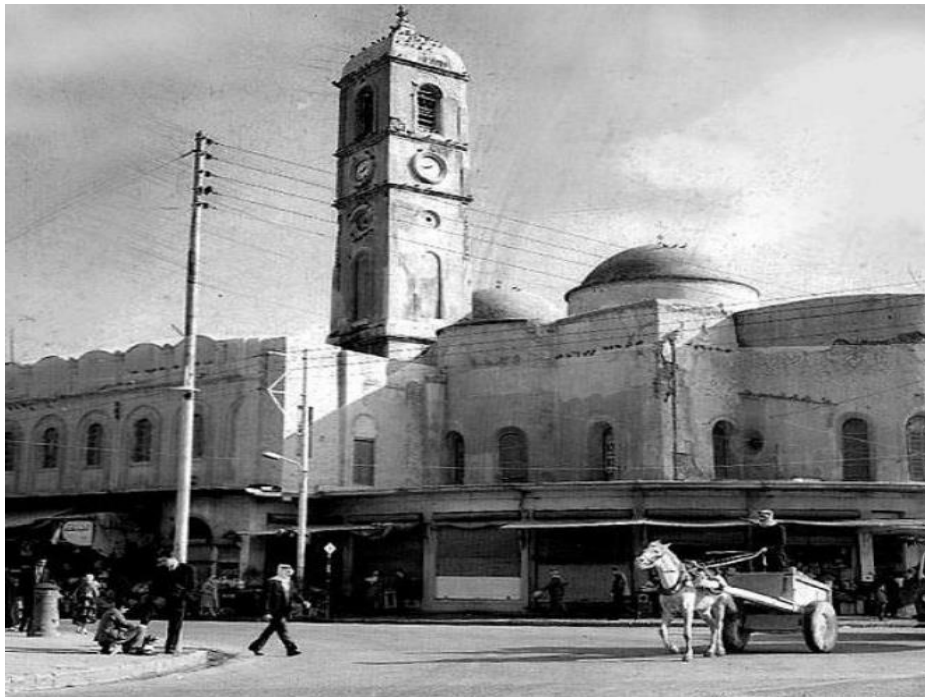
- režim Haagské úmluvy se vztahuje i na **ozbroj. konflikty s nestátními organizovanými ozbrojenými skupinami**
- Islámský stát v Iráku a Sýrii (ISIS) – cílený ideologický útok vůči k. dědictví
 - Palmyra (2015, 2017), Mosul, Hatra, Nimrud ...
- jiné skupiny usilují o ochranu k. statků (ztížený přístup k informacím)
 - UNESCO je obezřetné vůči kontaktům s nestátními skupinami (výjimky – např. komunikace s hnutím Tálibán v roce 2001 ohledně soch Budhů z Bámjánu)
 - Mali (2013): národní hnutí pro osvobození Azawadu - neúspěšná snaha o záchranu starověkých rukopisů (MINUSMA, UNESCO)
- **význam nevládních organizací:** Blue Shield International, Geneva Call, Heritage for Peace

Afghánistán

Závěr

- **problematické aspekty režimu HÚ:** různé právní režimy (mez. smlouvy); relativně nízký počet smluvních států 2. protokolu; nedostatečná vnitrostátní implementace závazků; nedostatečné propojení s ostatními smlouvami UNESCO; chybějící ochota se těmito pravidly „v poli“ řídit
- **snahy o vylepšení režimu a hledání „synergií“:** 2023 - doplnění směrnice o dohledu nad prováděním 2. protokolu (při ohrožení mimořádné zprávy o ochraně kulturních statků; možnost vyslat misi k monitorování ohrožených statků, dálkové snímkování) - inspirace monitoringem světového dědictví
 - synergie: programů v rámci jednotlivých úmluv; mechanismů v rámci úmluv (podávání zpráv, seznamy); fungování „governing bodies“
- vzrůstající povědomí o významu ochrany: první rezoluce RB OSN 2017 (č. 2347), zaměřující se celkově na ochranu kult. dědictví za ozbroj. konfliktu
- ochrana kulturních statků za ozbrojeného konfliktu je specifický, ale nezbytný díl snah o zachování kulturního dědictví lidstva

Děkuji za pozornost!

pavel.caban@mzv.gov.cz